

Metsähistoriaa parhaimmillaan Pikkurata

Vuonna 1920 lähti Eskolasta metsiä ja soita pitkin miesten joukko suunnistamaan kohti Lestijärven Syrinharjua ja Sievin Teeriharjua. Matkaa on kymmeniä kilometrejä.

Tuossa vaiheessa kukaan tuskin aavisti, että oltiin avaamassa vuosikymmenien ajan kestänyttä työmaata eli kapearaiteista metsärataa syvälle Keski-Pohjanmaan kruununmetsiin. Vielä vähemmän kukaan osasi ennustaa, että metsärata eli Pikkurata olisi alueensa suurimpia työllistäjiä aina 1960-luvulle asti.

Rakentajat

Rata linjattiin Kannuksen, Sievin, Lestijärven, Toholammin ja Reisjärven kuntien valtionmaille. Rakennustyöt, ojankaivuut ja kiskojen laitto, työllistivät seudun miehet vuosien ajan. Aivan alkuvaiheessa rakentajina käytettiin myös Kronstadtin linnoituksesta paenneita venäläisiä sotilaita. Pakolaiset (107 miestä) tulivat ratatöihin syksyn 1921 aikana, mutta jo vuoden kuluttua heidät oli palautettu huonon kunnon takia. Heidän kohtalonsa oli synkkä.

Vuonna 1923 rataa oli jo rakennettu 13 kilometriä pelkästään miesvoimin. Vuonna 1934 saavutettiin Sievin Teeriharju (56,5 km) ja Lestijärven Suokanta vuonna 1941 (68 km).

Kämppien miehet ja naiset

Pikkuradan ensimmäiset kämpät rakennettiin heti 1920-luvun alkupuolella. Metsätyömiehiä varten tarvittiin yöpymispaikkoja radan varrelta hakkuiden liepeiltä. Joskus yövyttiin jopa maalattiakämpissä. Kämpissä työmiehet asuivat syksystä keväeseen. Keväällä kämpille tulivat istuttajat, kylväjät ja leimausporukat.

Samassa tilassa kuivatettiin työvaatteet ja valmistettiin ruoka. Yöt vietettiin makuulavereilla eli ritseillä. Kämppälaki vuodelta 1928 paransi vähitellen Pikkuradan työväen oloja. Vasta vuoden 1947 kämppälaki toi ensimmäiset metsähallituksen palkkaamat kämppäemännät, joiden tehtäviin kuului mm. ruoanlaitto ja siivous. Kämppäemäntiä oli Jänissalossa, Itäojalla, Kalliosaarella, Särkijärvellä ja Saarivedellä.

Lastarit

Hakkuumiesten hakkaamat puut vedettiin hevosvoimin joko pääradan tai väliaikaisten talvipistojen varteen. Lastausmiehet eli lastarit lastasivat käsin kaiken puutavaran kapearaiteisella radalla kulkeviin junavaunuihin. Halot kannettiin sylissä

vaunuihin. Suurempi puutavara vyörytettiin kaljuja eli tukipuita pitkin vaunuihin.

Lastausmiehet asuivat asuntovaunuissa, joita siirreltiin tarpeen mukaan eri työmaille. Huolto kulki jokaisen omassa repussa.

Sydänmailta lastattu puutavara kuljetettiin kahdella suurimmalla veturilla Eskolan asemalle. Lasti purettiin Eskolassa varastoon tai VR:n vaunuihin tehtaisiin tai sahoille kuljetettavaksi.

Lossarit

Eskolan aseman ympärille syntynyt kyläyhteisö oli aikanaan metsäradan tärkein tukikohta.

Radan alkuaikoina Eskolan asemasta käytettiin vielä nimitystä pysäkki, mutta puutavaran lossaus teki Eskolasta vilkkaan liikennepaikan, josta kasvoi oikea asema.

Pikkuradan puutavaran purku ja siirto pienistä junavaunuista isompiin VR:n vaunuihin synnytti aivan oman ammattikunnan eli lossarit.

Puut yleensä lossattiin suoraan VR:n isoihin vaunuihin, mutta varsinkin sodan aikana puutavaraa jouduttiin purkamaan maahan odottamaan kuljetusta. Erityisesti halot aumattiin kauniiksi pinoiksi. Lastaus ja lossaus tulivat Eskolan Liikenneyhtymän (metsähallitus ja puunostajat yhdessä) hoidettaviksi toisen maailmansodan jälkeen.

Veturitallin ympäristö

Eskolan kylällä on edelleen pystyssä Pikkuradan veturitalli, nyt kylätalona. Jo keväällä 1921 alkoi Eskolassa veturitallin sekä pajan rakennus. Aluksi tallissa oli pilttuut kahdelle veturille ja vesitorni. Myöhemmin lisättiin kolmas raide ja pilttuu.

Lestin hoitoalueen pääkonttori rakennettiin Eskolaan vuonna 1922. Samassa talossa oli myös metsänhoitajan asunto. Kylälle rakennettiin käpykaristamo, saha, taimitarha ja pilketehdas.

Eskolassa oli oma taimitarha, joka tuotti männyn ja kuusen taimia Lestin hoitoalueen lisäksi myös muille hoitoalueille.

Nykyään taimitarhasta on jäljellä vesitorni sekä mahtava kuusiaita.

Pikkuradalle ja Eskolan kylälle koitti uusi aika vuonna 1987, jolloin vanha veturitalli korjattiin kylätaloksi. Seuraavana vuonna ilmestyi Pitkin Pikkurataa -historiakirja.

Veturit

Pikkuradalla oli vakinaisessa käytössä neljä veturia. Kaksi pienintä veturia, Ykkönen ja Kakkonen, saatiin Eskolaan Kannakselta Inon patterista heti vuonna 1921. Veturi Kolmonen tilattiin Eskolaan Tampellalta. Neljäs veturi eli Franco (Ranko) ostettiin käytettynä Ranskasta vuonna 1946.

Pieniä vetureita käytettiin pääasiassa puutavaravaunujen siirtelyyn talvipistoilta pääradalle, josta isommat veturit vetivät lastit Eskolaan. Parhaimmillaan lastina saattoi olla 20 vaunua. Vaunuja oli käytössä 93 kappaletta.

Normaali miehitys vetureissa oli kuljettaja, lämmittäjä ja junamies. Radan kunnossapidosta huolehti Pikkuradan oma topparoikka.

Purku

Radan toiminta alkoi hiipua vähitellen 1950-luvun aikana. Osa valtionmaista oli luovutettu asutukseen, joten Lestin hoitoalueen tuottava metsäpinta-ala oli vähentynyt selvästi.

Lisäksi 1950-luvulla autokuljetus alkoi olla halvempaa ja joustavampaa. Radan vanhetessa myös ylläpitokustannukset kasvoivat. Rata ei ollut enää kannattava.

Metsähallitus purki radan vuoden 1961 aikana. Radasta tehtiin metsäautotie ja kalusto romutettiin. Yhtään veturia ei säilytetty, vaikka niin toivottiin. Myös kaikki kämpät ovat kadonneet Pikkuradan varrelta. Sievin Saariveden kämppä ja vanha tallirakennus on kunnostettu metsärataperinnettä kunnioittaen.

Ristilän opastaulu Pikkuradan varrella.

Henki elää

Pikkuradan ratapohjasta tehtiin metsäautotie, kalusto romutettiin ja kämpät katosivat. Sen sijaan muistoja ja radan historiaa paikalliset ihmiset eivät ole romuttaneet.

Suomen pisin (68 km) ja pitkäaikaisin (1920 - 1961) pelkästään puunkuljetukseen käytetty metsärata "henkii" vielä sydänmailla. Pitkin Pikkurataa on vaellettu jalkapatikassa monena kesänä yöllä suurella joukolla. Erilaisia tapahtumia on saatu pystyyn Pikkuratahengessä. Ehkä joku päivä kumipyöräinen ja saasteeton onnikkaveturi kuljettaa meitä.

Kirjoittaja Anne Ruuttula-Vasari

Kuvat Pitkin Pikkurataa -hanke/AR-V

Piirros Eskolan kylällä sijaitsevasta kapearaideveturista Pitkin Pikkurataa -hanke/Sirkka Heimonen

Esitelmä Metsähistorian seuran ja Alnus ry:n retkeilyllä 31.1.0 – 1.9.2007

Artikkeli julkaistu vuonna 2007 kyläkirjassa

”ESKOLA, Pikkuradan kylä”

Pikkuradan isoja veturiopasteita voi tutkailla Kannuksen Eskolan kylällä, Sievin Ristilässä (Toholammen tie) ja Teeriharjussa (Reisjärventie).

Lisää Pikkuradasta

<http://www.alnus.fi/70>

<http://www.alnus.fi/151>

Erkki Tunkkari,
Eskolan metsäradalta